

NYÚJTSUK KEZÜNKET ISTENÜNK FELÉ!

A HARMADIK MOZDULAT:
AZ ILLÚZIÓTÓL AZ IMÁIG

IMA ÉS HALANDÓSÁG

Nehézzen kitapintható valóság

Bár a magány és az ellenségesség számos törekvésünk csálója voltánál könnyebben megérthető a mindennapi élményeink fényében, a valódi spirituális élet csak akkor lehetséges, ha szüntelenül törekszünk létünk illúzióinak leleplezésére. Ahhoz, hogy égbekialtó magányunkat csöndes egyedüllétté alakítsuk, és egy olyan félelemtől mentes helyet teremtsünk, ahol az idegenek otthon érezhetik magukat, hajlandóságra és bátorságra van szükségünk. Ez utóbbiakkal messze túlléphetünk törékeny és véges létünk korlátain, és kinyújthatjuk a kezünket szerető Istenünk felé, akiben minden élet gyökerezik. Az egyedüllét csöndje halotti csend csupán, ha nem teszi érzékennyé a fülünket a minden emberi csevelyen túl felhangzó új hangra. Vendégszeretetünk eredménye csak a zsúfolt ház lesz, ha senki nem kel útra.

Az egyedüllét és a vendégszeretet kizárólag akkor hozhat létre tartós értékeket, ha egy szélesebb, mélyebb és egyben magasabb valóságba ágyazódik, amelyből az életerejét meríti. Ezt a valóságot már előzetesen feltételeztük, és itt-ott érintettük is a spirituális élet első két mozdulatának leírása során. Ezek a mozdulatok csak

annyiban élveznek elsőbbséget, hogy gyorsabban felismerhetők, és könnyebb azonosulni velük, nem pedig azért, mert fontosabbak volnának. Csak azért beszélhetünk róluik, mert a spirituális élet legalapvetőbb mozdulatában, azaz az illúziótól az ima felé történő elmozdulásban gyökereznek. E mozdulat által nyúlhatunk ki Isten felé, Istenünk felé, afelé, aki örökké valós, és akiből minden valóság ered. Ennélfogva a haladás az illúziótól az ima felé alátámasztja és lehetővé teszi a magánytól az egyedüllétig, valamint az ellenségességtől a vendégszeretetig történő elmozdulást, s elvezet bennünket a spirituális élet lényegéig.

Ez az „első és végső” mozdulat olyannyira központi szerepet játszik a spirituális életünkben, hogy nagyon nehéz kapcsolatba lépni vele, nehéz megragadni – vagy akár rátapintani. Nem azért, mert ez a mozdulat homályos vagy valószerűtlen, hanem mert olyan közel van, hogy alig teszi lehetővé a megfogalmazáshoz és megértéshez szükséges távolságot. Talán emiatt esnek az élet legmélyebb valóságai olyan könnyen a közhelyek áldozatául.

Azok az újságr riportok, melyeket olyan szerzetesekkel készítettek, akik – Isten iránt érzett heves szeretetük folytán – életüket a csöndben és egyedüllétben töltött imának szentelik, általában a regulák változásának és a látszólag furcsa szokásoknak osto-ba leírására szorítkoznak. A szeretet, a házasság, a szeretetesség vagy az életünket alapvetően meghatározó döntések „miértjére” vonatkozó kérdések gyakran üres frázisokhoz, hebegéshez és vállrándításokhoz vezetnek. Nem mintha ezek a kérdések érdektelenek volnának, hanem mert a válaszok túl mélyen és legbelsőbb lényünkhöz túl közel találhatók ahhoz, hogy szavakba önthetők legyenek.

Talán tanulhatunk valamit Philippe Petit-től, a kötéltáncostól! Miután a rendőrség letartóztatta egy kötélen tett sétájáért (a kötelet barátaival a New York-i World Trade Center egyik tornyából a másikba lótték át), a városi körházba szállították pszichiátriai vizsgálatra. Amikor tökéletesen épelméjűnek és jó kedélyűnek találták, megkérdezték tőle: „De hát miért... miért akar a város legmagasabb tornyai között kötélen sétálni, kockára téve az életét?” Philippe Petit először kissé zavarba jött a kérdéstől, majd így felelt: „Nos, hát... ha három narancsot látok, zsonglőrködnöm kell, ha pedig két tornyot látok, akkor kötélen kell sétálnom.”²⁷

Ez a válasz mindent elárul. Ami a legnyilvánvalóbb, ami a legközelebb van, arra nem kell magyarázat. Ki kérdezi a gyermeket, miért labdázik; ki kérdezi a kötéltáncostól, miért sétál a kötélen – és ki kérdezi a szerelmest, miért szeret?

Ami a legközelebb áll hozzánk, azt a legnehezebb kifejezni és megmagyarázni. Ez nemcsak a szerelmesekre, a művészekre és a kötéltáncosokra igaz, hanem azokra is, akik imádkoznak. Miközben az ima egy nagyon meghitt kapcsolat kifejeződése, egyúttal a legnehezebb téma is, amelyről beszélni lehet, s könnyen elcsépeelt közhelyek és szölamok tárgyává válhat. Miközben az emberi cselekedetek legemberibbje, könnyen teljesen fölösleges és babonás tevékenységnek tűnhet.

Mégis beszélnünk kell az imáról, ahogyan a szerelmről, a szerelmesekről, a művészetéről és a művészekről is. Hiszen ha nem

27 *New York Times*, 1974. augusztus 11., 4. melléklet, 18. o.

maradunk kapcsolatban a spirituális életünk imának nevezett középpontjával, akkor elveszítjük a kapcsolatot mindazzal, ami belőle fakad. Ha nem lépünk be abba a belső feszültségmezőbe, ahol az illúziótól az ima felé mozdulhatunk, egyedülállunk és vendégszeretetünk könnyen elveszítheti a mélységét. Ekkor pedig ahelyett, hogy spirituális életünk lényegét képeznék, egy erkölcsileg tiszteletreméltó élet ájtatos díszéivé válnak.

A halhatatlanság illúziója

A legnagyobb akadálya annak, hogy belépjünk az életnek abba a mély dimenziójába, ahol az imánk elhangzik, a halhatatlanságunkról szóló, mindenre kiterjedő illúzió. Először valószínűtlennek vagy egyszerűen valótlanoknak tűnik, hogy ilyen illúzióknak volna, mivel számos szinten nagyon is tudatában vagyunk halandóságunknak. Ki gondolná magáról, hogy halhatatlan? Ám a spirituális élet első két mozdulata már megmutatta számunkra, hogy a dolgok nem is olyan egyszerűek. Minden egyes alkalommal, amikor kétségbeesetten keressük egy másik emberi lényt, aki elszakíthatja magányunk láncait, és minden olyan esetben, amikor új erődítőmenyeket építünk ki, amellyel életünket mint elidegeníthetetlen tulajdonunkat védhetjük, a halhatatlanság makacs illúziójának hálójában találjuk magunkat. Bár egyre csak azt hajtogatjuk egymásnak és önmagunknak, hogy nem élünk örökké, és nemsokára meghalunk, mindennapi cselekedeteink, gondolataink és fontosnak tartott dolgaink folyamatosan azt mutatják nekünk, milyen nehéz is teljesen elfogadnunk saját kijelentéseink valóságát.

Kicsiny, ártatlannak tűnő események tükrözik számunkra, milyen könnyen tartjuk magunkat és világunkat örökérvényűnek.

Elég egy bántó szó ahhoz, hogy szomorúnak és magányosnak érezzük magunkat. Csak egy visszautasító gesztus, és máris önsajnálta süllyedünk. Ha pedig a munkánkban kudarcot vallunk, önmomból depresszióba esünk. A szüleinktől, tanárainktól, barátainktól és a sok szent és világi könyvből azt tanultuk, hogy többet érünk, mint amennyire a világ tart bennünket, mégis örök értéket tulajdonítunk a birtokunkban lévő dolgoknak, az általunk ismert embereknek, a terveinknek, a „begyűjtött” sikereknek. Csak egy aprócska szakadásra van szükség, és halhatatlanságunk illúzió volta nyilvánvalóvá válik, s feltáru előtűnik, milyen nagy mértékben áldoztatul estünk a bennünket körülvevő világnak, amely azt sugallja, hogy „urai” vagyunk a helyzetnek. A szomorúság, a nehéz szív, sőt a mély kétségbeesés érzése vajon nem áll-e sokszor szoros összefüggésben azzal, hogy túl komolyan vesszük az ismerőseinket, a bennünket érő hatásokat és a minket érintő eseményeket? A kellő távolság hiánya, amely kizárja az életben rejlő humort, fojtogató lehajoltságot eredményezhet, s ez megakadályoz bennünket abban, hogy tekintetünket saját korlátozott létezésünk látóhatárán túlra szegezzük.

Érzélgősség és erőszak

Hogy némileg közelebb kerülhessünk a nagy illúziókhöz, hasznos lehet bemutatni annak két leglátványosabb tünetét, az érzélgősséget és az erőszakot. Bár első ránézésre igencsak különböző viselkedésformák, a spiritualitás szemszögéből nézve mindkettő esetében azt találhatjuk, hogy a halhatatlanság emberi tévképzetében gyökereznek.

Az érzélgőség gyakran jelenik meg ott, ahol a bensőséges kapcsolatok „ólomsúlyúvá” válnak, s az emberek majdhogynem öngyilkos komolysággal ragaszkodnak egymáshoz. Amikor halhatatlan elvárásokkal terheljük meg embertársainkat, az elválás vagy annak veszélye heves érzelmeket szabadíthat fel.

Hollandiában az éves békemenet során, amelyben három ezer középiskolás gyalogol és beszélget egymással három napon keresztül, a vezetőket megdöbbenette a menetlők közötti kapcsolatra jellemző megújult érzélgőség. Ezeknek az általában elég visszafogott hollandoknak ugyanis a legfontosabb élmény a kézfogás volt, s a búcsú perceiben könnyek között ölelkező fiúkkal és lányokkal telt meg a vasútállomás. A menetelés utáni visszajelzésekben kiderült, hogy egyes résztvevők el sem tudták képzelni, hogyan élhetnek újra boldogan az egység ilyen megtapasztalása után. Miközben a békemenetre hívó egyház vallásos szavait és gesztusait távolinak érezték, az együttlét egyedülálló élménye erőteljes és ijesztő érzelmeket kavart fel bennük.

Ez az eset megvilágítja, hogyan mutatkozhat meg az érzélgőség a bizalmas emberi kapcsolatokkal szemben támasztott hamis elvárások eredményeként. Ez a bensőséges lehangoltsághoz és kétségbeeséshez vezethet, ha a halhatatlanság árca mögé rejtőzik. Amikor nem vagyunk képesek az emberi együttlét határain túlrá tekinteni, és életünket Istenben, minden meghittség forrásában megszilárdítani, nehéz megszabadulnunk a halhatatlanság illúziójától, s együtt lenni egymással az érzélgőség posványába való belefulladás veszélye nélkül.

Az érzélgőség azonban a halhatatlanságnak csupán az egyik oldala – a másik az erőszak. Valójában nem is olyan furcsa, hogy az érzélgőség és az erőszak gyakran megfigyelhető ugyanannál az embernél. Sokakban ott él még a kép, amint Hitler könnyekre fakad egy kisgyermek láttán, miközben tanúi voltak kegyetlenségének is. Ugyanaz az illúzió, amely az egyik helyzetben esetleg könnyeket csal elő, a másikban kegyetlenséghez vezethet. A következő történet ezt minden következményével együtt tárja elé.

A második világháború alatt egy német koncentrációs táborban raboskodó evangélikus püspököt egy SS-tiszt kínzott, hogy vallomást csikarjon ki belőle. A kis helyiségben a két férfi egymással szemben állt, s az egyik egyre erősebb fájdalmat okozott a másiknak. A püspök, aki kivételesen jól tűrte a fájdalmat, nem reagált a kínzásra. Hallgatása azonban olyannyira felbőszítette a tisztet, hogy az mind durvábban ütötte áldozatát, míg végül feltört belőle a kiáltás: „Hát nem érti, hogy megölhetem magát?” A püspök kínzója szemébe nézett, s lassan így felelt: „Igen, tudom – tegyen, amit akar –, de én már meghaltam.” Ebben a pillanatban az SS-tiszt már nem volt képes felemelni a kezét, és elvesztette hatalmát áldozata felett. Mintha megbénult volna, nem tudott többé hozzáférni. Minden kegyetlensége azon a feltevésen alapult, hogy ez az ember úgy fog ragaszkodni az életéhez, mint a legbecesebb tulajdonához, és készségesen vall, hogy életben maradhason. Mikor azonban az erőszak alapja semmivé foszlott, a kínzás nevelés és hiábavaló tevékenységgé lett.

Ebből a történetből egyértelműen látszik, hogy nemcsak az érzé-
gősség, hanem az erőszak is abból az illúzióból táplálkozik, hogy
az életünk a miénk. Emberi kapcsolataink könnyen az erőszak és
a pusztítás áldozataivá válhatnak, amikor saját életünket és mások
életét nem ajándékként, hanem megvéendő vagy meghódítandó
tulajdonként kezeljük. A bensőséges kapcsolatok középpontjában
gyakran felfedezhetjük az erőszak magvait. A csók és a harapás, a
simogatás és a verés, a meghallgatás és a kihallgatás, a kedves vagy
a gyanakvó tekintet közötti mezsgye igencsak keskeny. Amikor
a halhatatlanság rejtett illúziója eluralkodik a bensőséges kapcso-
latainkon, nem kell sok hozzá, hogy a szeretet iránti vágyunk
kéjjes erőszakká változzon. Amikor beteljesületlen vágyaink
hatására olyat követelünk embertársainktól, amit nem adhatnak
meg, bálványt csinálunk belőlük, magunkból pedig ördögöket.
Azáltal, hogy az emberinél többet kérünk, hajlamosak vagyunk
az emberinél alsóbbrendűként viselkedni. Amikor abból a tév-
képzetből cselekszünk, hogy a világ a saját tulajdonunk, és soha
senki el nem veheti tőlünk, veszélyt jelentünk egymás számára,
és lehetetlenné válnak a közeli kapcsolatok.

Ahhoz, hogy elérjük az erőszakmentes bensőségességet, le-
kell lepleznünk a halhatatlanság illúzióját, teljes mértékben el-
kell fogadnunk a halált mint emberi végzetünket, s létünk hatá-
rain túllépve ki kell nyújtanunk kezünket Istenünk felé, akinek
meghittségéből születünk.

Álmaink bálványimádása

Az illúziók azonban erősebbek, mint amilyenek szeretnénk
őket. Bár nappali tudatunkkal kijelenthetjük, hogy minden

halandó, semmi sem lehet örökre a miénk, s még egy mély,
belső érzéket is kifejleszthetünk, amellyel az élet becessségét
átélhetjük, éjszakai álmaink és nappali álmodásaink egyre csak
gyártják a halhatatlan képeket. Amikor kisgyermeknek érezzük
magunkat a nap során, elgyötört elménk az álom pillanataiban
nagyon is hajlamos egyszerű hőst fáragni belőlünk: győzedel-
mes hőst, akit csodálnak mindazok, akik az ébrenlét során nem
hajlandók komolyan venni bennünket; vagy tragikus hőst, akit
túl későn ismernek fel azok, akik bíraltak minket életünk
során. Álmainkban hasonlónak válhatunk az első Józsefhez,
aki nagylelkűen megbocsátott testvérének Egyiptomban, vagy
a másodikhoz, aki kimenekítette üldözött gyermekét ugyanabba
az országba. Álmodásaink során szabadon állíthatunk szobrot
saját mártírságunknak, s tömjénezhetjük sebzett énünket.
Ezek a képek, amelyekkel gyakran tölgjük be beteljesületlen
vágyainkat, arra emlékeztetnek bennünket, milyen gyorsan vált-
juk fel az egyik bálványt a másikkal. Az illúziók napi huszonnégy
órában történő leleplezése nehezebb, mint gondolnánk.

Botorság volna igyekezni megváltoztatni az álmainkat vagy
elkezdeni aggódni az éjszaka felmerülő váratlan képek miatt.
Álmaink bálványai azonban alázatra készítetnek, mert arra emlé-
keztetnek bennünket, hogy még mindig hosszú utat kell meg-
tennünk, mielőtt készen állnánk az Istenünkkel való találkozá-
sra – nem a kezünk vagy az elménk gyártotta Istennel, hanem a
teremtetlen Istennel, kinek szerető keze által születünk. A bál-
ványimádás, azaz a hamis istenek imádása sokkal nagyobb kísér-
tés, mint azt általában gondoljuk. Állhatatlanságra és türelemre
lesz szükség ahhoz, hogy ne csak a tudatos, de a tudat alatti
életünknek is megengedjük, hogy elmozduljon az illúziótól az
ima felé.

A negyedik században élt Szent Vazul, a keleti ortodox egyház szeretetességének atyja egyértelműen vallotta, hogy még álmait sem zárhatjuk ki spirituális életünkől. Amikor feltették neki a kérdést: „Honnan erednek a nem helyénvaló éjszakai fantáziák?“, így válaszolt: „A lélek napközbeni, zavaros mozgásaiból fakadnak. Am ha az ember Isten ítéletével van elfoglalva, s ezzel megtisztítja lelkét, továbbá folyamatosan csak jó és Istennek tetsző dolgokkal foglalkozik, akkor azok fogják betölteni álmait.”²⁸

Bár álmaink illúzióira nincs közvetlen hatásunk, a feladatunk az, hogy kinyújtsuk a kezünket Isten felé, méghozzá nemcsak ébrenlétünk idején, hanem álmainkban is. Lassan, de kitartóan kell eloszlattunk halhatatlanságunk tévképzetét, feszült elménk legparányibb teremtményeit is szélnek kell eresztenünk, s szüntelenül imádkozva, szélesre tárt karjainkkal át kell ölelnünk a mély tengert és a magas mennyet. Miközben az illúziótól elmozdulunk az ima felé, az emberi menedéktől Isten háza felé mozdulunk. Ez az a hely, ahol egyedülletünk és vendégszerete-
tünk egyaránt fenntartható.

Nehéz kérdések

Mindez nehéz kérdéseket vet fel: nyújthatjuk-e a kezünket Isten felé úgy, mint a mi Istenünk felé? Lehetséges-e az Istenhez

²⁸ Regulae Breviter Tractatae, 296, II, 2.742C. Lásd J. E. Bamberger: „MNHMH—DIATHESIS, The Psychic Dynamism in the Ascetical Theology of St. Basil”, *Orientalia Christiana Periodica*, Vol. XXXIV, Fasc. II, 1968.

fűződő bensőséges viszony? Kialakulhat-e szeretetteljes kapcsolatunk Vele, aki mindenben meghaladja értelmünket? Az illúziótól az ima felé haladás több-e valamiféle ködös képzetnél?

E kérdések nem most merülnek fel először. Már a spirituális élet első pillanatai óta jelen vannak. Amikor legbelsőbb énünk felé nyújtottuk a kezünket, nemcsak többet akartunk látni önmagunkból, hogy részletesebben megértsük belső összetettségünket. Nem, olyan középpont felé nyúltunk, ahol egy újfajta találkozás jöhet létre, ahol önmagunkon túlnyúlva elérhetünk Ahhoz, aki egyedülletünkben szól hozzánk. Amikor az idegek felé nyújtottuk ki a kezünket, nem egyszerűen a szükségét szenvedők – éhezők, fázók, egyéb segítségre szorulóok – hosszú sora felé nyúltunk, hanem azok felé a remények felé is, amelyeket vendéglátójuknak ajándékba hoznak. Mindaz, amit az egyedüllettről és a vendégszeretetről mondtunk, valaki nagyobbra mutat, mint akihez az értelmünk felérhet, valaki mélyebbre, mint amit szívünk érezni képes, és tágabbra, mint amit karunk ölelni tud: valakire, akinek szárnya alatt menedékre lelhetünk (Zsolt 90), s akinek szeretetében megpihenhetünk – valakire, akit a mi Istenünknek nevezünk.

S bár az Istennel, Istenünkkel való kapcsolatunkra vonatkozó kérdések nem most merültek fel először, napjainkban közvetlenebbül, erőteljesebben, szembesítőbben merülnek fel. Egy bizonyos ponton mindannyian úgy érezzük, hogy az egyedüllet és a vendégszeretet megfelelő célok, s jó róluk elmélkedni. Nyilvánvaló emberi értékkel bírnak, s kevesen tagadnák, hogy az érett lét részét képezik (természetesen akkor, ha egyensúlyban tartjuk őket). De mi a helyzet az imával? Az az állítás, amely szerint az ima – mint az Istenhez fűződő szeretetteljes kapcsolatunk – képezi az egyedüllet és a vendégszeretetet alap-

ját, általában zavarba ejti az embereket. Sokan azt mondanák: „Nos, eddig tudtam követni a mondottakat, de innentől nem értem.” S miért is kellene másképp érezniük? Nem akkor használjuk-e az ima szót, amikor úgy érezzük, elérjük emberi határainkat? Ez a szó nem inkább erőtlenséget jelent, mint az alkotó kapcsolatot minden élet forrásával?

Fontos kimondanunk, hogy az imával kapcsolatos érzéseink, tapasztalataink, kérdéseink és ingerültségek nagyon valóságosak, és gyakorta megtörtént és fájdalmas események következtében alakultak ki. Mindazonáltal az ima nélkül élt spirituális élet a Krisztus nélküli evangéliumhoz hasonlatos. Anélkül, hogy bármit is bizonyítani vagy védeni próbálnánk, talán érdemes egyszerűen összefoglalni az összes kétkedő és aggodó kérdést ebben az egyetlen kérdésben: „Ha az ima, amely alatt az Istenhez fűződő bensőséges viszonyt értjük, valóban minden kapcsolat – önmagunkkal és másokkal való kapcsolataunk – alapja, hogyan tanulhatunk meg imádkozni, és hogyan tudjuk valóban a létünk tengelyeként megélni az imát?” Erre a kérdésre összpontosítva lehetővé válik, hogy felderítsük az ima jelentőségét saját életünkben és azokéban, akikkel személyes találkozásokon vagy történeteken és könyveken keresztül ismerkedtünk meg.

Az ima paradoxonja

Az ima paradoxonja, hogy meg kell tanulunk imádkozni, miközben az imát csak ajándékba kaphatjuk. Pontosan ez a látványos ellentmondás világít rá arra, hogy miért képezi az ima olyan sok ellentmondónak tűnő állítás tárgyát.

A történelem minden nagy szentje és minden magára adó lelkievítő azt állítja, hogy meg kell tanulunk imádkozni, mivel az ima az első számú kötelezettségünk s egyben a legmagasabb szintű hivatásunk. Könyvtárakat töltöttek már meg annak a kérdésnek a megválaszolásával, hogy miként kell imádkozni. Sokan próbáltak megfogalmazni mély élményeik különböző formáit és szintjeit, s újjuk követésére buzdítani olvasóikat. Újra meg újra Pál apostol szavait vésik az emlékeztünkbe: „Imádkozzatok szüntelenül” (1Tessz 5,17), s gyakran részletes utasításokat adnak arra nézve, hogyan alakítsunk ki bensőséges viszonyt Istennel. Még különböző „imaiskolákat” is találhatunk, valamint, nem meglepő módon, alaposan kidolgozott érveket egyik vagy másik iskola mellett.

Az egyik ilyen iskola vagy hagyomány a hészükhazmus (a görög *hészükhia*, vagyis nyugalom szóból). A tizenkilencedik századi orosz hészükhaszta, Remete Teofán gyönyörű példával szolgál az ima oktatására, amikor így ír:

„Váljék szabállyá, hogy mindig az Úrral vagy, s elmédet szívédben tartva ne hagyd a gondolataidat elkalandozni! Minden alkalommal, amikor elkóborolnak, fordítsd vissza őket, tartsd őket otthon szíved kamrájában, s leld örömdödet az Istennel folytatott társalgásban.”²⁹

Kétségtelen, hogy Teofán, s vele együtt minden nagy spirituális író, elengedhetetlennek tartja a komoly önfegyelmet ahhoz, hogy elérkezzünk az Istenhez fűződő bensőséges viszonyhoz. Számukra az olyan imáról beszélni sem érdemes, amelyet nem

29 *The Art of Prayer*. Comp. by Khariton. Faber and Faber, London, 1966, 119. o.

kísér szüntelen, fáradtságos igyekezet. Néhányan olyan részletességgel és élenken írnak az ima iránti törekvéseikről, hogy az olvasóban az a téves benyomás alakulhat ki, miszerint az ima bármely szintjére csakis kemény munkával és szívós kitartással lehet eljutni. Ez a benyomás számos esetben kiábránduláshoz is vezetett, mivel sokan úgy érezték, hogy hosszú évek buzgó „imamunkájával” csak távolabb kerültek Istentől.

Am ugyanazok a szentek és lelkivezetők, akik az ima fegyelméről beszélnek, arra is folyamatosan emlékeztetnek bennünket, hogy az ima Isten ajándéka. Azt mondják, önmagunktól valójában nem is imádkozhatunk, hanem Isten lelke az, aki imádkozik bennünk. Pál apostol nagyon világosan fogalmazott: „...azt sem mondhatja senki: »Jézus az Úr«, csak a Szentlélek által” (1Kor 12,3). Istent nem kényszeríthetjük arra, hogy kapcsolatba lépjen velünk. Saját indítatásából jön el hozzánk, és semmilyen fegyellemmel, igyekezettel vagy askétikus gyakorlattal nem csikarhatjuk ki az eljövételét. Minden misztikus lenyűgözően egybehangzóan állítja, hogy az ima „kegyelem”, azaz Isten ajándéka, amelyre csak hálával válaszolhatunk. Azt is gyorsan hozzátesszük azonban, hogy ez a drága ajándék elérhető közelségünkben van. Isten Jézus Krisztusban a legközvetlenebb módon lépett be életünkbe, hogy mi is beléphessünk az övébe a Szentlélek által. Ez a jelentősége azoknak az erőteljes szavaknak, amelyeket Jézus a halála előtti estén mondott az apostoloknak: „De az igazságot mondtam: Jobb nektek, ha elmegyek, mert ha nem megyek el, akkor nem jön el hozzátok a Vigasztaló [a Szentlélek]. Ha azonban elmegyek, akkor elküldöm” (Jn 16,7). Jézusban Isten eggyé lett közüünk, hogy Jézuson keresztül bevezessen bennünket isteni élete meghittségébe. Jézus azért jött el hozzánk, hogy mihozzánk hasonlatossá váljon, és azért távozott, hogy

őhozzá hasonlatossá válhassunk. Azáltal, hogy nekünk adta Lelkét, lélegzetét, még önmagunknál is közelebb került hozzánk. Istennek e lélegzete által hívhatjuk Istent „Abbának, Aryának” és válhatunk az Arya és Fiú közötti titokzatos, isteni kapcsolat részeseivé. Jézus Krisztus Lelkében imádkozni tehát nem más jelent, mint részt venni Isten bensőséges életében.

Thomas Merton a következőket írja:

„A keresztény ember egyesülése Krisztussal [...] misztikus egyesülés, amelyben Krisztus maga válik az élet forrásává és alapelvévé bennem. Krisztus maga [...] »lélegzik« bennem isteni módon azáltal, hogy nekem adja Lelkét.”³⁰

Valószínűleg nincs még egy olyan kép, amely jobban kifejezhetné az imában való egyesülést Istennel, mint Isten lélegzetének képe. Azokhoz az asztmásokhoz vagyunk hasonlatosak, akiket kigyógyítottak szorongásukból. A Szentlélek elvette szűkösségünket (a szorongásra használt latin szó, az *angustia*, keskenységet, összeszűkülést jelent), és mindent újjávarázsolt számunkra. Új lélegzetet, új szabadságot, új életet kapunk. Ez az élet magának Istennek az isteni élete. Az ima tehát Isten lélegzése bennünk, amely által részévé válunk Isten belső életének, meghittségének, s amely által újjászületünk.

Az ima paradoxonja tehát az, hogy komoly erőfeszítést igényel, miközben csak ajándékba kaphatjuk. Istent nem lehet betervezni, megszervezni vagy manipulálni, ám alapos önfegyelm nélkül sem részesülhetünk belőle. Az imának ez a látszólagos ellentmondása arra kényszerít bennünket, hogy halandó

³⁰ *New Seeds of Contemplation*. New Directions, New York, 1961, 159. o.

létünk határain túla tekintsünk. Amilyen mértékben képesek vagyunk a halhatatlanság illúziójával leszámolni és elérni törekény halandóságunk teljes megvalósítását, olyannyira nyújthatjuk szabadon kezünket az élet teremetője és újjáteremtője felé, s fogadhatjuk hálával ajándékait.

Az imát gyakran gyengeségnek tartják, segédeszköznek, amelyet akkor használunk, amikor már nem tudunk magunkon segíteni. Ez azonban csak akkor igaz, ha az imáinkban szereplő Istent saját hasonlatosságunkra teremtettük, és saját szükségleteinkhez, érdekeinkhez igazítottuk. Ha viszont az ima hatására Isten felé nyújtjuk a kezünket, méghozzá nem a mi feltételeink, hanem az övéi mellett, akkor az ima eltérít bennünket saját gondjainktól, a jól ismert terep elhagyására bátorít s arra szólít minket, hogy egy új világba lépünk be, amely nem fér bele elménk és szívünk szűk határai közé. Az ima tehát nagyszerű kaland, mert az az Isten, akivel új kapcsolatba lépünk, nagyobb nálunk, és dacol minden számításunkkal és jövendölésünkkel. Nehéz az illúziótól az ima felé elmozdulnunk, mivel ez az út a hamis bizonyosságokból az igaz bizonytalanságokba vezet, a könnyű mankóktól a kockázatos megadásig, a sok „biztonságos” istentől addig az Istenig, akinek szeretete nem ismer határokat.

Isten hiánya és jelenléte

Isten „túl” van – túl a szívünkön és az elménken, túl az érzéseinken és a gondolatainkon, túl a várakozásainkon és a vágyainkon, és túl az életünket alkotó összes eseményen és élményen is. Mindezeknek mégis Ő a középpontja. Ezzel az ima lényegé-

re tapintottunk, mivel itt nyilvánvalóvá válik, hogy az imában az Isten jelenléte és Isten hiánya közötti különbség elmosódik. Az imában Isten jelenléte sohasem különül el hiányától, és Isten hiánya sohasem válik el jelenlététől. Jelenléte olyannyira túlmutat az együttlét emberi tapasztalatán, hogy könnyen hiányként érzékelhetjük. Másrésztől viszont hiányát gyakran olyan mélyen érezzük, hogy az már elvezet jelenléte új értelméig. Szívbenmaradóan fejezik ki ezt a zsolttárok:

„Istenem, Istenem, miért hagytál el,
miért maradsz távol megmentésemről, panaszos énekemtől?”

Szóltalak nappal, Istenem, s nem hallod,
szóltalak éjjel, s nem adsz feleletet.

Mégis te vagy a Szent,
aki Izrael szentélyében lakik.

Atyánk benned reménykedtek,
reméltek, s te megszabadítottad őket.

Hozzád kiáltottak és megmenekültek,
benned bíztak és nem csatlakoztak.”

(Zsolt 22,2-6)

Ez az ima nem csupán kifejezi Izrael népének tapasztalását, hanem egyben a keresztény tapasztalás betetőzése is. Amikor Jézus kimondta ezeket a szavakat a kereszten, a végtelen magány találkozt a végső elfogadással. A teljes üresség pillanatában minden beteljesedett. A sötétség órájában felragyogott az új fény. A halál megtapasztalása közben az élet nyert megerősítést. Ahol Isten hiánya a leghangosabb kifejezésre talált, jelenléte ott mutatkozott meg a legmélyebb formában.

Amikor Isten a maga emberségében istenhianyunk legfájdalmasabb megtapasztalásának részévé vált, jelenléte akkor érződött leginkább. Ebbe a hittitokba lépünk be, amikor imádkozunk. Földi létünk során az Istennel való meggyőződés mindig meg fogja haladni az emberi meggyőződést, és a hűség várákosásban tapasztalható meg: Órá várákosunk, aki eljött, ám csak ezután jön el. Bár kivételes pillanatokban, egyedülletünk középpontjában és a mások számára teremtett tér közepette előnőhet bennünket Isten jelenlétének mély átélése, többnyire az üresség fájdalommal hasít belénk, és Istent csak a távollévő Istennel tudjuk megtapasztalni.

Simone Weil, a francia írónő ezt írja jegyzetfüzetében: „A reménytelen, türelmes várákosás a spirituális élet alapja.”³¹ Ezekkel a szavakkal találozva kifejezi, mennyire nem válik szét a jelenlét és a hiány, amikor az imában Isten felé nyújtjuk kezünket. A spirituális élet mindenekelőtt türelmes várákosás, azaz szenvedésteli várákosás (angolul: *patient* = türelmes, latinul: *patient* = szenvedni), amelynek során a beteljesületlenség számtalan élménye Isten hiányára emlékeztet bennünket. Ugyanakkor reménytelen várákosás is, amely lehetővé teszi számunkra, hogy fájdalomaink középpontjában felismerhessük az eljövendő Isten első jeleit. Isten jelenlétének titkát tehát hiányának mély tudatosításával érinthetjük meg csupán. A hiányzó Isten iránti vágyakozásunk középpontjában fedezzük fel lábnyomait és ismerjük fel, hogy Isten szeretetére irányuló vágyunk abból a szeretetből születik, amellyel Ő érintett meg bennünket. A szeretetre való türelmes várákosásban felfedezzük, mennyire betölti már életünket. Amint fia távollétében elmélyülhet az édesanya szeretete, a gyermekek is megtanulhatják

³¹ *First and Last Notebooks*. Oxford, New York, 1970, 99. o.

jobban megbecsülni szüleiket, amikor kirepülnek a családi fészekből, s amiképpen a távollét hosszú időszaka után újra felfedezhetik egymást a szerelmeseik, úgy az Istennel való bensőséges kapcsolataink is elmélyülhet és érettebbé válhat hiánya megtisztító átélése által. Vágyódásainkra figyelve meghalljuk Istent, mint vágyódásaink teremtőjét. Egyedülletünk középpontját megérintve érzékeljük, hogy szerető kezek érintenek bennünket. Megfigyelve végtelen szeretni vágyásunkat, egyre tudatosabbak leszünk arra, hogy csupán azért tudunk szeretni, mert először minket szerettek, s csupán azért kínálhatunk meggyőződést, mivel magának Istennek a belső meggyőződéséből születünk.

Erőszakkal teli korunkban, amelyben az élet elpusztítása ilyen óriási méreteket öltött, és az emberiség nyílt sebei ennyire láthatóvá váltak, nagyon nehéz elviselni az Istennek mint megtisztító hiánynak az élményét és nyitva tartani szívünket, hogy türelmesen és tiszteletteljesen előkészítsük az Ő érkezését. Kísértést érzünk a gyors megoldások megragadására, ahelyett hogy tudakoznánk a kérdések érvényességét felől. Hajlamosak vagyunk hitelt adni bármilyen javaslatnak, mely gyors gyógyulást ígér, így nem meglepő, hogy a spirituális élmények gombamód szaporodnak, s igen keresett árucikké váltak. Sokan özőnlenek azokra a helyekre és azokhoz a személyekhez, akik az együttlétnék, a lelkesültség és a szeretet kataraktikus átélésének, valamint az elragadtatottság és az ekstázis felszabadító érzésének felfokozott élményét ígérnek. A beteljesülés utáni kétségbeesett vágyakozásunkban és az isteni meggyőződés megtapasztalásának nyugtalan keresésében túlságosan is hajlamosak vagyunk saját spirituális élményeink megragadására. Türelmetlen kultúránkban igen nehezzé vált bármi üdvözítőt látni a várákosásban.

Mindennek ellenére a megváltó Istent *nem* emberi kéz alkotta. Ő meghaladja a „már” és a „még nem”, a távollét és a jelenlét, a távozás és a visszatérés közötti lélektani különbségeinket. Csak a türelmes, reményteli várakozásban oldozhatjuk el magunkat lassanként az illúzióinktól és imádkozhatunk úgy, ahogy a zoltárköltő imádkozott.

„Isten, én Istenem, téged kereslek,
utánad szomjazik a lelkem!

Érted sóvárog a testem,
mint a száraz, tikkadt, kiaszott föld.

Téged keres tekintetem a szent sátorban,
hogy erődet és dicsőségedet megláthassam.

Mert kegyelmed többet ér, mint az élet,
ajkam dicséretet zeng neked.

Magasztallak egész életemen át,

s nevedben emelem imára a kezem.

Lelkem eltelik veled, mint zsírral és velővel,
s a szám ujjongó örömmel mond dicséretet.

Fekhelyemen rólad elmélkedem,

éjjel virraszva feléd száll a lelkem.

Valóban, te lettél gyámolom,

szármad oltalmában vigadozom.

Lelkem hozzád ragaszkodik,

jobbod szilárdan tart engem.”

(Zsolt 63,2-9)

A tiltakozás átformálása imává

Amikor elvetjük a halhatatlanságról alkotott tévképzeteinket, megteremthetjük azt a nyitott teret, amelyben kitarthatjuk karunkat Istenünk felé, aki felülmúlja minden várakozásunkat, álmodunkat és vágyunkat. Valószínűleg sohasem leszünk teljesen mentesek az illúzióktól, mint ahogyan sohasem szabadulunk meg teljes mértékben a magánytól és az ellenségeségtől sem. Amikor azonban felismerjük illúzióinkról, hogy illúziók, akkor felsejlenek az ima első körvonalai. Mindig az illúzió és az ima két pólusa között ingadozunk. Vannak olyan időszakok, amikor a napi munkánk olyan mértékben lefoglal bennünket, hogy az „ima” szó csak ingerültséget okoz. Olyan periódusok is előfordulnak, amikor az ima könnyűnek, nyilvánvalónak és majdhogynem az élet színönímájának tűnik. Általában azonban valahol egy köztes ponton találjuk magunkat, imádkozunk, s közben legalább fél kézzel kapaszkodunk kedvenc holmijainkba, és csak halványan vagyunk tudatában illuzórikus voltuknak.

Időnként még kénytelenek vagyunk újból felébredni félig alvó, félig éber állapotunkból. Amikor a háború, a hirtelen elszegényedés, a betegség vagy a halál válsága megérint bennünket, akkor szembesülünk az „élet abszurditásával”, többé nem maradhatunk semlegesek, és reagálnunk kell. Gyakran az első és legnyilvánvalóbb reakciónk a zavarodottságunkból feltörő tiltakozás. Az életnek ezekben a döntő pillanataiban kell újra emlékeznünk az illúzióinkra, s imává kell alakítanunk tiltakozásunkat. Ez nagyon nehéz, ám olyan feladat, amely nem eltávolít bennünket a valóságtól, hanem közelebb visz hozzá.

Nemrégiben egy hallgató, aki épp beféjezte hosszú papi tanulmányait, és már szolgálatba állt volna a templomban, hirtelen meghalt, miután szerencsétlenül leesett a bicikliről. Közeli barátaiból ez szívből jövő, erőteljes és dühös tiltakozást váltott ki. Miért pont ő, egy ilyen nemes szívű ember, aki annyit tehetett volna másokért? Miért éppen most, amikor hosszú, költséges tanulmányai meghozhatták volna a gyümölcsüket? Miért pont így, ilyen váratlanul és ennyire banálisán? Nem volt válasz ezekre az ésszerű kérdésekre. Az egyetlen lehetséges emberi reakciónak a dühös tiltakozás tűnt.

Az ilyen tiltakozás mégis annak az illúzióknak a fenntartása, amely szerint mi vagyunk azok, akik tudjuk, miről is szól az élet, mi uralkodunk felette, és mi határozzuk meg értékeit és céljait. Pedig ez nem így van, s a mi feladatunk éppen az, hogy az emberi létezés abszurditása elleni tiltakozásunkat imává alakítsuk, amely létünk korlátai fölé emel bennünket, Hozzá, aki végtelen szeretettel és kegyelemmel kezében tartja és szívén viseli a sorsunkat. Amikor igyekezzünk megfelelni ennek a kihívásnak, bölcsen tesszük, ha a zoltárszerző szavait idézzük fel magunkban:

„Ti emberek, meddig marad kemény a szívetek?
Miért szeretitek, ami haszontalan,
miért törekedtek álnokságra?

Tudjátok meg, a hűséggel csodát tesz az Úr.

Az Úr meghallgat, ha hozzá kiáltok.”

(Zsolt 4,3-4)

A SZÍV IMÁJA

A megfelelő út keresése

Mint ahogyan sokféleképpen lehetünk vendégszeretők, az imának is számos módja van. Amikor az imát komolyan vesszük, s nem az élet egyik tennivalójának tartjuk a sok közül, hanem annak az alapvető befogadó beállítottságnak, amelyből friss életerőt meríthet minden élet, előbb-utóbb eljutunk a kérdéshez: „Hogyan imádkozom én, mi az én szívem imája?” Hasonlóan ahhoz, ahogy a művészek keresik a leginkább rájuk jellemző stílust, az imádkozó emberek is kutatnak a szívük imája után. Azt, ami a legmélyebb értelmű az életben, s ezért a legdrágább számunkra, mindig óvnunk szükséges, ugyanakkor ki is kell fejeznünk. Nem meglepő tehát, hogy az imát gyakran gondosan előírt mozdulatok és szavak, részletekbe menő szertartások és kifinomult ceremóniák kísérik.

Egy trappista rendházba tett látogatás során megismerhetjük, milyen szigorú fegyelem alá vetik magukat azok, akik azt az utat választották, hogy egész életüket kizárólag az imának szentelik. A trappista szerzetes egész életét, éjjelét